

12. Щодо забезпечення прибутку: Рекомендація МОП від 12.05.1944 р., №67 // Конвенції та рекомендації, ухвалені МОП в 2-х т. – Женева : Міжнар. бюро праці, 1999. – Т. I (1919–1964). – С. 315–332.

13. Про мінімальні норми соціального забезпечення : Конвенція МОП від 28.06.1952 р., № 102 // Конвенції та рекомендації, ухвалені МОП в 2-х т. – Женева : Міжнар. бюро праці, 1999. – Т. I (1919–1964). – С. 554–579.

14. Про політику в галузі зайнятості: Конвенція МОП від 09.07.1964 р., №122 // Конвенції та рекомендації, ухвалені МОП в 2-х т. – Женева : Міжнар. бюро праці, 1999. – Т. I (1919–1964). – С. 750–752.

15. Щодо політики в галузі зайнятості: Рекомендація МОП від 09.07.1964 р., №122 // Конвенції та рекомендації, ухвалені МОП в 2-х т. – Женева : Міжнар. бюро праці, 1999. – Т. I (1919–1964). – С. 753–765.

16. Про сприяння зайнятості та захист від безробіття : Конвенція МОП від 21.06.1988 р., № 168 // Конвенції та рекомендації, ухвалені МОП в 2-х т. – Женева : Міжнар. бюро праці, 1999. – Т. II (1965–1999). – С. 1373–1384.

УДК 349.22

КОЛОТІК А.С.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ»

У статті визначається проблематика визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців». Розглядаються доктринальні дослідження вчених, а також аналізується наукова література стосовно цієї теми. Пропонуються шляхи подолання проблем визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців».

Ключові слова: проблематика визначення, дисциплінарна відповідальність військовослужбовців, доктринальні дослідження.

В статье определяется проблематика определения понятия «дисциплинарная ответственность военнослужащих». Рассматриваются доктринальные исследования ученых, а также анализируется научная литература относительно данной темы. Предлагаются пути решения проблем определения понятия «дисциплинарная ответственность военнослужащих».

Ключевые слова: проблематика определения, дисциплинарная ответственность военнослужащих, доктринальные исследования.

This article studies the problematic of the definition of “Disciplinary responsibility of soldiers”. It also considers doctrinal studies and analysis of scientific literature regarding this topic. It identifies ways to overcome the problems of the definition of “Disciplinary responsibility of soldiers”.

Key words: problems of determining disciplinary responsibility of soldiers, doctrinal study.

Актуальність теми. У зв’язку з останніми подіями в нашій країні, а саме проведенням антитерористичної операції на сході країни, анексуванням Автономної Республіки Крим, а також реформуванням Збройних Сил України, загострилось питання стосовно забезпечення належного правового регулювання діяльності військовослужбовців, оскільки та правова база, яка існує, на

© КОЛОТІК А.С. – кандидат юридичних наук, декан факультету № 3 (Харківський національний університет внутрішніх справ)

жаль, не відповідає сьогоденним реаліям, що породжує вчинення дисциплінарних проступків, порушення трудових прав військовослужбовців, тощо. У зв'язку із цим все більшої актуальності набуває проблематика застосування дисциплінарної відповідальності до військовослужбовців. Викликано це багатьма причинами, однією з яких є проблеми визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців». Тому вбачаємо за необхідне розглянути проблеми визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців». Тим паче, що, аналізуючи доктринальні дослідження, а також наукову літературу, можемо зробити висновок: сьогодні немає комплексного підходу до вирішення цієї проблематики.

Ступінь розробленості проблеми. Окремі питання дисциплінарної відповідальності військовослужбовців були предметом дослідження таких вчених, як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Д.М. Бахрах, В.В. Зуй, М.І. Іншин, І.А. Каргузова, С.В. Ківалов, А.Т. Комзюк, Н.М. Неумивайченко, Г.А. Нестерова, С.В. Подкопаєв, П.М. Рабінович, Ю.М. Старілов, В.С. Венедиктов, А.Р. Мацюка, М.І. Данченко, З.К. Симорота, В.І. Щербина та інші. Наукові дослідження стосовно проблем визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців» з точки зору трудового права мають бути продовжені й надалі як у теоретичній, так і в практичній площині.

Метою статті є розгляд проблем, пов'язаних із визначенням поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців», а також проведення аналізу доктринальних досліджень та наукової літератури, на основі якого запропонуємо шляхи подолання зазначеної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи проблеми визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців», вважаємо за необхідне розглянути зміст такої правової категорії, як «дисциплінарна відповідальність». Це зумовлено тим, що дисциплінарна відповідальність розглядається науковцями у двох аспектах, а саме як загальна дисциплінарна відповідальність та як спеціальна дисциплінарна відповідальність. Під час розгляду проблем визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців» нас більше цікавить саме спеціальна дисциплінарна відповідальність, оскільки ця відповідальність є підвидом дисциплінарної відповідальності, вона направлена на визначених законодавством спеціальних суб'єктів, котрі за вчинений дисциплінарний проступок несуть покарання в межах спеціальних нормативних актів, якими передбачено більш сурові заходи дисциплінарного впливу, що реалізуються шляхом застосування особливої процедури їх накладення [1]. Як правильно відмічає Н.Б. Болотіна та Г.І. Чанишева, спеціальна дисциплінарна відповідальність характеризується спеціальним суб'єктом та особливим характером дисциплінарного проступку, спеціальними видами дисциплінарних стягнень, особливим порядком застосування та оскарження дисциплінарного стягнення [2, с. 333]. У нашому випадку спеціальним суб'єктом є військовослужбовець.

Заслуговує уваги думка В.І. Миронова, який визначає, що загальна дисциплінарна відповідальність може бути застосована до всіх без винятку працівників. Застосування загальної дисциплінарної відповідальності не вимагає доводити наявність додаткових або спеціальних юридично значущих обставин. Спеціальна дисциплінарна відповідальність існує поряд із загальною дисциплінарною відповідальністю, вона застосовується тільки в тих випадках, коли не може бути застосована загальна дисциплінарна відповідальність [3, с. 325].

Слід зауважити, що аналіз наукової літератури та доктринальних досліджень свідчить: на сьогодні існує багато наукових праць стосовно розгляду проблематики визначення поняття «дисциплінарна відповідальність». На нашу думку, цю проблематику слід віднести, до однієї зі складових проблем визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців», оскільки це поняття є фундаментальним.

Розглянемо доктринальні дослідження вчених стосовно визначення поняття «дисциплінарна відповідальність», оскільки це поняття є складовим елементом поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців». Слід зауважити, що думки вчених на сьогодні стосовно розгляду поняття «дисциплінарна відповідальність» різняться між собою. Так, вчена Г.Г. Петришина-Дюг, зазначає, що дисциплінарну відповідальність можна визначити як обов'язок працівників зазнати юридично несприятливих наслідків у формі втрат особистого характеру за скоєння дисциплінарного проступку в порядку та на умовах, передбачених трудовим законодавством [4, с. 40]. У свою чергу, В.І. Щербина відзначає, що «дисциплінарна відповідальність – це передбачений нормами трудового права особливий стан суб'єктів охоронних правовідносин, який виявляється в тому, що роботодавець дає негативну оцінку протиправній поведінці працівника та реагує на неї визначеними законом примусовими заходами» [5, с. 291]. Як ми бачимо, у такому визначенні дисциплінарна відповідальність пов'язується з примусом, а потім В.І. Щербина вказує на наявність каральної функції [5, с. 292]. Подібної думки дотримується М.В. Вітрук, який

вважає, що дисциплінарна відповідальність являє собою міру державного впливу карального характеру осіб за порушення дисципліни [6, с. 120].

Однак існують інші думки вчених. Так, К.Н. Гусов та В.Н. Толкунова визначають дисциплінарну відповідальність як «обов'язок працівника понести покарання, передбачене нормами трудового права, за винне, протиправне невиконання своїх трудових обов'язків» [7, с. 327]. Схожої позиції дотримуються О.М. Ярошенко й С.М. Прилипко, які розуміють дисциплінарну відповідальність як «обов'язок працівника понести покарання, передбачене нормами законодавства про працю, за протиправне невиконання чи неналежне виконання своїх трудових обов'язків» [4, с. 134]. Таку точку зору підтримує і Н.О. Мельничук [8, с. 180].

Окреслюючи поняття дисциплінарної відповідальності, необхідно визначити найважливіші ознаки її як різновиду юридичної відповідальності. По-перше, дисциплінарна відповідальність, з одного боку, є особливим видом юридичної (правової) відповідальності, а з іншого – частиною дисциплінарного примусу. Остання складається з трьох частин:

- заходи відповідальності;
- запобіжні заходи (зняття з варті та ін.);
- заходи відновлення (матеріальної відповідальності).

По-друге, дисциплінарна відповідальність регулюється трьома галузями права: трудовим, виправно-трудоим і адміністративним. Особливість її правової основи і в тому, що вона регулюється не тільки законами, а й підзаконними актами, і в тому, що в ній дуже мало складів правопорушень (наприклад, прогул). По-третє, дисциплінарна відповідальність настає за дисциплінарні проступки, а у випадках, встановлених законами, і за адміністративні правопорушення і навіть у зв'язку зі злочином (звільнення осіб, які вчинили злочини, пов'язані з роботою). По-четверте, дисциплінарна відповідальність полягає у застосуванні дисциплінарних стягнень. І найчастіше застосовуються заходи морально-правового впливу (догана, попередження про часткову невідповідність посаді та ін.) По-п'яте, дисциплінарні стягнення накладаються на членів організаційних легальних колективів. По-шосте, дисциплінарні стягнення накладаються керівниками відповідних колективів або вищими керівниками. З цього правила є кілька винятків. Наприклад, на військовослужбовців дисциплінарні стягнення накладаються не тільки їхніми командирами, але й комендантами гарнізонів. По-сьоме, порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності регулюється правовими нормами. Зокрема, ними передбачено, що в особи, яка притягається до відповідальності, повинні бути взяті пояснення; стягнення оформлюється наказом, з яким винний повинен бути ознайомлений і який він має право оскаржити у вищого керівника або в суді [9, с. 191-194].

Доречно зауважити, що інститут дисциплінарної відповідальності можна вважати одним із найбільш проблемних, що зумовлює приділення вченими значної уваги питанням правового регулювання та практичної реалізації дисциплінарної відповідальності у сфері трудових відносин.

До проблематики визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців» слід віднести недосконалість правового регулювання дисциплінарної відповідальності військовослужбовців. Аналіз наукової літератури, а також наукових досліджень вчених дає підстави стверджувати, що на сьогодні немає законодавчо закріпленого поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців». Ця проблема породжує дискусії серед вчених. Тому вважаємо за необхідне розглянути думки вчених стосовно визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців», а також тлумачення цього поняття в науковій літературі.

Так, на думку Н.Н. Арисова, дисциплінарна відповідальність військовослужбовців – це вид юридичної відповідальності, що настає в разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків порушення військовослужбовцем військової дисципліни або громадського порядку (за правопорушення застосовується дисциплінарна відповідальність, крім випадків, коли передбачена адміністративна чи кримінальна відповідальність) [10, с. 109].

У Військово енциклопедичному словнику це поняття тлумачиться як, особиста відповідальність військовослужбовців за проступки, пов'язані з порушенням військової дисципліни, норм моралі та військової честі [11, с. 260]. На нашу думку, це поняття є недосконалим. Аналізуючи наукову літературу, а також доктринальні дослідження, робимо висновок, що на сьогодні ані в трудовому, ані в спеціальному законодавстві не визначено таку правову категорію, як дисциплінарний проступок військовослужбовця.

На сьогодні визначення цієї правової категорії викликає серед вчених дискусії. Наприклад, В.М. Александров визначає «дисциплінарний проступок військовослужбовця» як проти-

правне, суспільно шкідливе, винне діяння, що полягає в невиконанні або неналежному виконанні військовослужбовцем своїх службових повноважень, наданих йому відповідно до займаної посади, а також інших, закріплених у нормативно-правових актах обов'язків, що заподіює державі й суспільству суттєву шкоду, за яку передбачено дисциплінарну відповідальність [12, с. 138-139]. У свою чергу, заслуговує уваги думка С.С. Тюріна, який формулює дисциплінарний проступок військовослужбовців як порушення військовослужбовцем обов'язків (невиконання чи неналежне виконання), покладених на нього по службі Законами України, військовими статутами, наказами та іншими нормативними актами органів військового управління, командирів і начальників, якщо у вчиненому немає ознак злочину [13, с. 153].

У свою чергу, сучасні науковці підкреслюють цю проблематику в проекті Трудового кодексу. Так, вчений Н.М. Хуторян пише: у статті 399 проекту Трудового кодексу зазначено, що підставою для притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності є порушення ним трудової дисципліни, тобто своїх обов'язків (дисциплінарний проступок), що впливають із трудового законодавства, колективного і трудового договорів [14]. Таким чином, у ч. 1 коментованої статті не тільки визначена підстава притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності, але й зроблена спроба дати поняття порушення трудової дисципліни (дисциплінарного проступку) як порушення обов'язків, що впливають із трудового законодавства, колективного і трудового договорів. це визначення є неповним, оскільки підкреслює лише одну ознаку дисциплінарного проступку – протиправність. Проте для порушення трудової дисципліни (дисциплінарного проступку) як підстави дисциплінарної відповідальності характерними є й інші ознаки чи елементи, такі як суспільна шкода, вина, причинний зв'язок. Також слід зазначити, в чому ж полягає суть порушення: це невиконання чи неналежне виконання трудових обов'язків, а не будь-яких обов'язків [15, с. 52].

Ми також підтримуємо думку вченого та вважаємо, що цей проект Трудового кодексу має багато недоліків, які необхідно до набрання їм законної сили видалити. Оскільки трудове законодавство розповсюджує свою дію на дуже широке коло суспільних відносин, якість та ефективність правового регулювання трудових відносин прямо залежать від належного правового забезпечення.

Про недосконалість та невідповідність сьогоденним реаліям проекту Трудового кодексу існують багато думок вчених. Так, О.А. Грюханов відзначає, що для того, щоб розуміти всі недосконалості запропонованого проекту Трудового кодексу, необхідно знати, які конкретні проблеми він може спричинити у разі ухвалення цього документа в сьогоденному його вигляді. Триває процес нормотворення, пов'язаний з кодифікацією і підготовкою проекту Трудового кодексу, і тривають пропозиції та зауваження учених-юристів щодо окремих положень кодексу [16, с. 385].

Заслуговує уваги думка В.М. Александрова, який визначає дисциплінарну відповідальність військовослужбовців як відповідальність за порушення військової дисципліни. Військовослужбовці несуть її перед своїми начальниками відповідно до службового підпорядкування. Для того, щоб притягнути до дисциплінарної відповідальності підлеглих, начальник не звертається в суд або якийсь інший орган, а здійснює це своєю владою, реалізуючи ті повноваження, котрі для цього надані державою [18, с. 134]. У свою чергу, під військовою дисципліною слід розуміти бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військовими статутами та іншим законодавством України [19].

Іншої думки дотримується В.П. Петков, який визначає, що під дисциплінарною відповідальністю військовослужбовців розуміється обов'язок військовослужбовця зазнати передбачені законом заходи дисциплінарного стягнення за порушення військової дисципліни або громадсько-го порядку (військові дисциплінарні проступки) [20, с. 89].

Беручи до уваги приведені думки вчених, ми можемо побачити, що на сьогодні думки вчених щодо визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців» різняться між собою. Цю проблематику на наш погляд необхідно якнайшвидше ліквідувати. Тому для вирішення окреслених проблем визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців» пропонуємо такі заходи:

– по-перше, законодавчо закріпити зміст поняття «дисциплінарна відповідальність», оскільки це поняття є базовим елементом поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців»;

– по-друге, необхідно взяти до уваги вже наявні доктринальні дослідження стосовно визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців», з урахуванням доктринальних досліджень уніфікувати підходи до визначення цього поняття та відобразити його в нормативно-правовому акті;

– по-третє, дисциплінарна відповідальність настає, як правило, за вчинення дисциплінарного проступку, тому вбачаємо за необхідне для вирішення проблем визначення поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовців» законодавчо закріпити поняття «дисциплінарний проступок», а також виокремити склад дисциплінарного проступку.

Ці заходи сприятимуть забезпеченню належного та ефективного правового регулювання як дисциплінарної відповідальності загалом, так і дисциплінарної відповідальності військовослужбовців зокрема. Також для реалізації запропонованих заходів вбачаємо за доцільне створити комісію при Верховній Раді, до складу якої залучити представників Збройних Сил України, фахівців з трудового права тощо. Ця пропозиція базується на тому, що під час створення належної та ефективної правової бази необхідно як мати теоретичні навички, так і володіти практичними знаннями, тому, вважаємо, створення комісії дуже актуально на сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Серeda В.В. Дисциплінарна відповідальність: поняття, принципи та види / В.В. Серeda / Університетські наукові записки. – 2014. – № 1 (49). – С. 18-25.
2. Чанышева Г.И. Трудовое право Украины / Г.И. Чанышева, Н.Б. Болотина. – Х. : Одиссей, 2001. – 512 с.
3. Миронов В.И. Трудовое право России : [учебник] / В.И. Миронов. – М. : ООО «Журнал «Управление персоналом», 2005. – 527 с.
4. Внутрішній трудовий розпорядок: теоретико-правовий аспект : [монографія] / [В.О. Голубородько, Д.В. Журавльов, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко]; за наук. ред. проф. О.М. Ярошенка. – Х. : Юрайт, 2012. – № 4. – 256 с.
5. Щербина В.І. Функції трудового права : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.05 / В.І. Щербина; Акад. мит. Служби України. – Д., 2008. – 423 с.
6. Витрук Н.В. Общая теория юридической ответственности : [монография]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Норма, 2009. – 259 с.
7. Гусов К.Н. Трудовое право России : [учеб.] / К.Н. Гусов, В.Н. Толкунова. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 496 с.
8. Мельничук Н.О. Пропозиції щодо правового врегулювання застосування штрафів до працівників / Н.О. Мельничук // Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис / Київський ун-т права НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – Київ, 2012. – № 4. – С. 179-182.
9. Форманюк В.В. Дисциплінарна відповідальність: теоретичний аналіз / В.В. Форманюк / Політологія. Актуальні проблеми політики. – С. 191-194.
10. Арисов, Н.Н. Правовое регулирование советской военной дисциплины / Н.Н. Арисов // Основы сов. воен. законодательства / под ред. А.И. Лепешкина. – М. : Воениздат, 1966. – С. 109.
11. Военный энциклопедический словарь. – М. : Эксмо, 2007. – 1024 с.
12. Александров В.М. Військова служба як особливий вид державної служби в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В.М. Александров. – Х., 2008. – С. 138–139.
13. Тюрин С.С. Дисциплинарная ответственность военнослужащих Вооруженных Сил Украины : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / С.С. Тюрин. – Х., 2002. – 176 с.
14. Трудовой кодекс України : Проект Закона України від 04.12.2007 № 1108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.
15. Хуторян Н.М. Проблеми правового регулювання дисциплінарної відповідальності працівника в проекті трудового кодексу України / Н.М. Хуторян / Міждисциплінарні гуманітарні студії. Серія: Правничі науки. – 2014. – Вип. 1. – С. 52.
16. Трюхан О.А. Правове регулювання відпусток за проектом трудового кодексу України / О.А. Трюхан / Актуальні проблеми держави і права. – С. 384-390.
17. Федеральний закон «Про статус військовослужбовців» від 27.05.1998 №76-ФЗ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_18853/.
18. Александров В.М. Військова служба як особливий вид державної служби в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В.М. Александров. – Х., 2008. – С. 134.
19. Закон України «Про дисциплінарний статут Збройних Сил України» / Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22-23. – Ст.197 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/551-14>.
20. Петков В.П. Дисципліна як гарант у профілактиці правопорушень / В.П. Петков, О.В. Кривенко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2001. – № 3. – С. 89.